

a vedením WPA, dále podpora zapojení mladých psychiatrů do různých aktivit v rámci WPA a také profesionální rozvoj mladých psychiatrů.

WPA Early Career Psychiatrists Council formuloval akční plán na rok 2010 s následujícími body:

1. Webové stránky WPA
V rámci webových stránek WPA vznikly stránky Council jako sdružení mladých psychiatrů k usnadnění komunikace a vzájemné výměně informací.
2. WPA News
Council má k dispozici dvě strany v každém čísle s možností zveřejňování dění v jednotlivých organizacích, jako jsou např. významnější akce nebo udílení cen.
3. World Psychiatry
Možnost publikace odborných článků zaměřených zejména na zdravotní systém a zdravotní politiku. World Psychiatry má v současnosti IF 3,896.
4. Výzkumné záměry WPA
Česká sekce mladých psychiatrů se podílí na dvou projektech. Prvním je porovnání vzdělávacích systémů v psychiatrii ve střední a východní Evropě, druhým je celoevropské srovnání psychoterapeutického vzdělávání v psychiatrii.
5. Deprese a somatická onemocnění
WPA má zájem o zvýšení informovanosti lékařů – jak psychiatrů, tak lékařů jiných odborností, stejně tak jako nemocných – o depresi komorbidní k různým somatickým onemocněním. Na webových stránkách WPA bude umístěn přehledný soubor nejnovějších poznatků, stejně jako doporučené postupy léčby u deprese komorbidní k diabetes mellitus, kardiovaskulárním onemocněním a nádorovým onemocněním. Soubor je k dispozici v českém jazyce.
6. Vědecká symposia WPA
WPA podporuje snahu uspořádat při každém sympoziu také setkání mladých psychiatrů. Plánované akce se konají v Petrohradě a Pekingu v roce 2010 a v Buenos Aires v roce 2011.
7. Stipendia a výměnné pobyty WPA
WPA vypisuje řadu stipendií, ale i vědeckých projektů a workshopů a podporuje přihlášky zejména mladých psychiatrů.
8. Vědecké sekce WPA
WPA sdružuje velký počet vědeckých sekcí a podporuje mladé psychiatry k členství v jednotlivých sekcích. Členství je zdarma.

Více naleznete na www.wpanet.org.

historické pohledy

ČÍM STONALI MOCNÍ VE 20. STOLETÍ (II)

STRUČNÁ PATOBIOGRAFICKÁ SONDA DO NEDÁVNÉ MINULOSTI

doc. MUDr. Miloš Vojtěchovský, CSc.

Strakonická 15, 150 00 Praha 5, e-mail: milos.vojta@centrum.cz

ÚVOD: NAŠI PREZIDENTI

Obsahem čtyř plánovaných článků o nemocech našich prezidentů bude pokus o analýzu dopadu jejich chorob na schopnosti spravedlivě vládnout a čelit (či usnadňovat?) nástupu totalitních režimů v první polovině 20. století. Měly by být jakýmsi protějšky předchozího sdělení v tomto časopise o patobiografii tří velkých diktátorů (Lenina, Stalina a Hitlera), kteří tak neblaze ovlivnili naše národní dějiny (Vojtěchovský, 2009).

Brzy po pádu komunismu v r. 1989 se na trhu objevily dvě monografie, které zaujaly mou pozornost a podnítily můj příští zájem o aktéry vrcholové politiky z pohledu geriatricky orientovaného psychiatra. Jejich autory byli „nehistorikové“ – ekonom a bývalý politik Kadlec byl autorem knihy Podivné konce našich prezidentů (1991) a spisovatelka Psůtková a chirurg Vahala publikovali knihu Nám vládli nemocní? (1992). Později (1997) vyšla ještě studie publicisty a historika Pacnera s názvem Utajované nemoci našich prezidentů. Tituly těchto 3 prací nepotřebují žádné

další komentáře, jen obavy, aby se podobné náměty nemusely objevovat v blízké budoucnosti. Dovolím si ocitovat úvodní motto z brožury Psůtkové a Vahaly:

„Choroby ničí naši duši i city a právě to je důvod, proč zkoumáme, jakého druhu jsou onemocnění postihnuvší člověka, který spravuje stát“ (autorem není nikdo jiný než slavný filosof a matematik 17. století Blaise Pascal). Jak věčně platná jsou jeho slova s odstupem několika staletí!

Životy a osudy všech našich prezidentů byly v poslední dekádě zachyceny Českou televizí v komentovaných sestřizích z dobových filmových dokumentů a dokázaly aktualizovat naše dnešní vzpomínání na tehdejší často až dramaticky probíhající události. Jsou k dispozici v archivu ČT v Praze.

Svým sdělením se pokusím o stručné vystižení psychologického profilu a patobiografie jednotlivých prezidentů, jak se mně jeví dnes nejen z pohledu gerontopsychiatra, ale i jako občana – svědka časů jejich vlády, ovšem bez ambicí opírat se o data získaná osobním studiem archiválií na Pražském hradě. Odvolávám se však na údaje získané „z druhé ruky“ od renomovaných historiků, publicistů a spisovatelů a také ze vzpomínek přátel či oponentů doby jejich vlády. Pro větší srozumitelnost a snadnější čtivost jsem zvolil formu narativně-esejistickou s odkazem na autory, kteří jsou v historii fundovanější než já.

NAŠI PREZIDENTI V ČÍSLECH

Z devíti (Masaryk, Beneš, Hácha, Gottwald, Zápotocký, Novotný, Svoboda, Husák a Havel) prezidentů byli všichni trestně stíháni, jen tři unikli trestu tím, že emigrovali (Masaryk, Beneš a Gottwald). Ostatních šest bylo vězněno po dobu od 6 týdnů (Hácha) do 9 let (Husák). Do funkcí nastoupili brzy po padesátce čtyři (Beneš, Gottwald, Novotný a Havel), v seniorském věku nad 65 let rovněž čtyři (Svoboda 72, Masaryk a Zápotocký 68, Hácha 66 let). Nejdéle vládli Masaryk (17), Husák (14) a Havel (13), nejkratší dobu Zápotocký (4), Gottwald (5) a Hácha (6). Tři prezidenti zemřeli ještě ve funkčním období (Gottwald a Zápotocký, jen Hácha ve vězení). Pět ostatních až po penzionování (Beneš po 3 měsících, Novotný až po 7 letech). Čtyři prezidenti vynuceně abdikovali ještě ve svých funkcích (Beneš, Novotný, Svoboda a Husák), jen Masaryk dobrovolně ze zdravotních důvodů. Z 8 zemřelých trpěla většina (6) nejčastějšími chorobami vyššího věku (arterioskleróza s komplikacemi cerebrovaskulárními, kardiovaskulárními), či demencemi (u posledně jmenované nemoci ve třech případech), jeden na komplikace luetické (Gottwald). Dva prezidenti byli považováni za problémové pijany (Gottwald a Husák), dva za abstinenty (Masaryk a Beneš). Vedle řady osobních lékařů (nejdéle byl ve funkci Adolf Maixner, po celou dobu trvání první republiky i protektorátu) fungovali příležitostně i vysoce erudovaní konsiliáři z okruhu pražských univerzitních profesorů. Jejich jména budou uvedena v jednotlivých kapitolách.

Podle ankety psychologa Klimeše (2005) se zařadili v obecném povědomí k nejoblíbenějším Masaryk, Havel a Beneš, na posledních dvou místech se umístili Gottwald a Husák. V jiné nedávné anketě o „největšího politického padoucha“ zvítězil jednoznačně Gottwald.

V tomto sdělení se zmíním podrobněji o prezidentovi T. G. Masarykovi, na kterého jsme 7. března letošního roku vzpomínali při příležitosti 160. výročí jeho narození. Památce TGM je věnována i tato práce. Pokračováním je zdravotní historie Edvarda Beneše.

IV. TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK (1850–1937)

První československý prezident (1918–1935). V písemnictví figuruje jako politik světového formátu, filosof a spisovatel, v naší historii jako prezident Osvoboditel. Opakované pokusy o dobrovolnou abdikaci.

Stručná biografie

Narodil se v Hodoníně jako syn 27letého slovenského panského (negramotného) kočího Josefa Maszarika a o 10 let starší Terezie roz. Kropáčkové, německy mluvící Hanačky z Hustopeče. O původu jeho skutečného biologického otce se v písemnictví vedou stále spory. Měl 2 mladší bratry (Martina, 1852–1873, a Ludvíka, 1854–1912). Masaryk se po ukončení základní školy učil (ale nedoučil) řemeslu kovářskému a zámečnickému, reálku a později gymnázium navštěvoval v Brně a ve Vídni, kde maturoval ve 22 letech. Studia na Filozofické fakultě ve Vídni ukončil doktorátem ve 26 letech (téma diplomové práce Podstata duše u Platona). Zvládl ve svém životě postupně 5 světových jazyků. Habilitoval se ve 29 letech na téma Sebevražda jako masový sociální jev současnosti. Při studijním pobytu v Lipsku poznal svoji budoucí manželku – Američanku Charlottu Garrigue, se kterou se ve 29 letech oženil. Z tohoto manželství se narodilo 6 dětí, z nichž jen 4 se dožily dospělého věku. Ve 32 letech byl TGM jmenován mimořádným profesorem filozofie na nově zřízené české větvi Karlo-Ferdinandovy univerzity, řádnou profesuru získal ve svých 47 letech. Ve sporech o pravost „Rukopisů“ se postavil na stranu pochybovačů, a proto byl označován za zrádce národa. Také ve známém procesu s údajným vrahem židovského původu Hilsnerem se postavil za obhajobu odsouzeného k nelibosti antisemitsky orientované české veřejnosti. Do politického života vstoupil celkem třikrát: ve 41 letech se stal na dva roky poslancem za stranu mladočechů v Říšské radě ve Vídni, podruhé v 57 letech v téže funkci na dobu 7 let za Realistickou stranu. Do vrcholné politiky vstoupil potřetí jako 64letý na začátku první světové války, kdy ve Švýcarsku společně s E. Benešem vybudoval českou Maffii s cílem vymanit se z područí habsburské monarchie. To se mu podařilo po nezměrném úsilí v říjnu 1918, kdy byl zvolen v 68 letech prvním čs. prezidentem. V čele státu stál 17 let, byl akceptován až adorován většinou národa (jako „tatíček“ pojmenován legionáři na Rusi), odmítán českou a slovenskou pravicí a nenáviděn komunistickou levicí. TGM byl skutečným ideologickým odpůrcem komunismu (poznal jej v praxi na Rusi), avšak byl tolerantní k jeho politické reprezentaci v parlamentě, neboť ČSR patřila jeho zásluhou k jedné z mála zemí v Evropě, kde KSČ od doby svého založení v r. 1921 až do doby po mnichovském rozpadu v r. 1938 nebyla zakázána. Ve svých 85 letech dobrovolně abdikoval ze zdravotních důvodů. Ještě necelé dva další roky žil na zámku v Lánech.

Zemřel dne 14. září 1937 na cévní mozkovou příhodu. Jeho politický, osobnostní a morální profil je v našem písemnictví dostatečně známý z četných monografií, z nichž jmenuji alespoň pět, napsaných v různých časových odstupech: Zdeňka Nejedlého (1931–35), Karla Čapka (1935–37), Jana Herbena (1938), Milana Machovce (1968) a Francouze Alana Soubigou (v českém překladu 2004).

Ústředním tématem mého sdělení je pokus o charakteristiku psychologického profilu TGM, zvláště se zaměřuji na jeho sebereflexi stárnutí a na okolnosti rozhodování k abdikacím pro psychické poruchy při progredující mozkové arterioskleróze v pokročilém stáří.

Psychologický profil TGM

Svým původem se TGM pokládal za Čechoslováka, jeho dětství ovlivnila jihomoravská krajina a vesnické prostředí Slovácka. Již od 14 let pobýval mimo domov a samostatně se živil, od 19 do 30 let formovala jeho životní filozofii Vídeňská univerzita, českou poznával až po svém příchodu do Prahy. Potřeboval k plnému prožitku života lásku, i po sňatku byl zastáncem přísné monogamie a jako vdovec prožíval silný citový vztah k brněnské spisovatelce O. Sedlmayerové. Povahově se jevil jako věčný rebelant, sváděl vnitřní boj mezi slovenskou impulsivitou a českou střízlivostí. Proslul jako nepohodlný kritik a polemik, ale také jako reformní politik. Pokládal se za pacifistu (krédo: Ježíš, ne Caesar), ale vojsko uznával, neboť vede ke kázní a statečnosti. Od studentských let byl nekuřák a od 50 let abstinent. Za největší prožitá psychotraumata považoval smrt svého syna Herberta (35) a duševní nemoc a později i smrt manželky v r. 1923 (Čapek, 1935). Ve zralém věku byl pokládán za neochvějného nonkonformistu, akademického obrazorce, náboženského heretika, bojovníka za demokracii, politického disidenta, intelektuálního angažovaného politického bojovníka ve světových dějinách, sociologa se zájmem o znevýhodněné kategorie obyvatelstva (práva žen, národnostních menšin, Židů aj). Za světové války jako „filozof v akci“, jako prezident morálně nekompromisní, spíše skrytě autoritativní (Soubigou, 2004).

Nastoupil do čela mladé republiky jako senior ve svých téměř 69 letech, proto je jeho tehdejší sebereflexe na fungování stárnoucího politika poučná i dnes, po uplynutí více než 70 let od jeho smrti. Výstižně je zachycena v Čapkových Hovorech, ve kterých autor zpovídal prezidenta od jeho 76 do 85 let. (Parafrázuji volně dle úryvků publikovaných v posledním doplněném vydání v r. 1990): Začal si uvědomovat svůj VĚK již po návratu z války, jak se změnili jeho vrstevníci. Bojoval s časem a vzpomínal na svůj sen z mládí o andělovi, který ho na potápějící se lodi vyzval, aby dělal a pracoval, pokud jeho minuty ještě plynou. K úspěšnému stáří vyznával střídmost v životosprávě, pravidelný časový rytmus, hodně cvičit, mýt se ve studené vodě, jezdit na koni. Nemoci považuje za zlovyky, nejraději se léčí sám bez pomoci doktorů. Sám dává pozor, jak stárne. KONTROLUJE své duševní schopnosti, paměť a kombinačnost. Říká, že jakmile by zpozoroval, že ztrácí nějakou schopnost, UDĚLÁ HNED MÍSTO MLADŠÍM.

Jak viděl Čapek prezidenta v průběhu stárnutí: ŘEČ: v souvětí z něho mluví Moravan, na Slovensku snadno plyne do slovenštiny. Jeho literární jazyk je trochu zastaralý

a prozrazuje puritánskou kázeň. Nikdy nemluví v termínech polopравdy, polovíry, pouhé možnosti. Neumí lhát, ani žertem, následkem toho neumí vypravovat. Ve VYJADŘOVÁNÍ se nachází ostych, plachost nebo váhavost. Mluví málo, ale v trsech myšlenek. Hlas je na začátku zastřený, sevřený, jen poněmhu nabývá na zvučnosti, má nosní zabarvení. Masarykova brachylogie je střední cestou mezi mlčením a sdělováním. PAMĚŤ je nadprůměrná, zahrnuje jen fakta a zkušenosti, ale i přečtené knihy a studie. Jeho paměť se podobá knihovně, ve které nechybí koš na papír, kam zahazuje vše, co si sám vyřídil a s čím je hotov. Má i svou metodu zapomínání: pamatuje si jen to, co trvá. V dopisech PÍŠE zhuštěně, kuse až přímo stenograficky. Knihy čte s tužkou v ruce, podtrhuje významnosti na okraji. V CITECH je skoupý, až ostýchavý. Přicházejí mu i hodiny smutku a DEPRESE, značně se uzavírá do sebe sama. Opticky je spíše ROZTRŽITÝ až nevšimavý, sdílí silné sympatie či vizuální antipatie: jeho největším nedostatkem je NESPAVOST, kterou trpí již od konce války. Po probdělé noci je zamklý, váhavější a má více zastřený hlas. Jeho slavnostní řeč v 81 letech na gramodesce: kmetský hlas přerývaný pomlčkami, nosní ténbr, pomalé důrazy, občas přeréknutí. Po 4. zvolení (v 84 letech) slibuje zastřeným hlasem, přerývanými pomlčkami, signalizuje pohnutí a stařeckou sníženou řečnickou schopnost. V 85 letech před abdikací: pohublý v obličejí s pravostrannou obrnou ruky, zasunutou mezi knoflíky kabátu. Jako penzista-exprezident žijící v Lánech ještě 1,5 roku se dívá, „jak to vedete“. Umírá v nedožitých 88 letech na mozkovou mrtvici. Tolik Karel Čapek o TGM v letech 1935–37.

TGM – jeho zdraví, duševní hygiena, překonávání nemocí

Prezident byl vysoké štíhlé postavy, antropologicky klasického dinárského typu. Podle básníka O. Březiny: rozené kníže, aristokrat myslí i tělem. Řídil se heslem Bacona „Ve vědění je pravda“ a dnes nejcitovanějším „Nebát se a nekrást!“. Pro psychiatra je zajímavá jeho motivace k volbě tématu sebevraždy za habilitační práci. Přetrvával v jeho mysli snad otřesný zážitek z dětství, kdy spatřil oběšeného známého čeledína ve stodole? Psychóza ho však pronásleduje celým životem: ve 30 letech onemocněla jeho žena po druhém porodu laktační psychózou a musela být ošetřována na vídeňské psychiatrické klinice. Později se ukázalo, že trpí recidivující maniodepresivitou, má významnou rodinnou genetickou zátěž a vyžadovala nemocniční ošetřování ve veleslavínském sanatoriu psychiatra prof. O. Fischera. Nejstarší dcera Alice (1879–1966), která vykonávala funkci „první dámy“ na Hradě a v Lánech, onemocněla v pokročilém věku po emigraci do USA rovněž depresivní poruchou. Sebevraždy (nebo vraždy?) syna Jana (nar. 1886) v březnu 1948 se našťástí TGM nedožil. Jan byl celoživotně cyklotymní povahy a v mládí měl poruchy chování, které vyžadovaly přechodnou hospitalizaci v jednom soukromém americkém sanatoriu (tam byl diagnostikován s dnes zpochybnovanou hebefrenií).

Tělesná onemocnění

V mládí prodělal TGM dva úrazy, vážnější z nich byla bodná rána po přepadení tulákem. Kolem 25. roku měl žloutenku s následnými poruchami trávení, dnes klasifikova-

telnými jako cholecystopatie (po smrti TGM byly při pitvě nalezeny v žlučníku četné kaménky). Ve 30 letech prodělal břišní tyfus s dlouhou rekonvalescencí. Po šedesátce měl dýchací obtíže podmíněné nejspíše mírnou formou plicní tuberkulózy (pitva prokázala v plicích ložisko velikosti třešně). Během emigrace v první světové válce (opatrovala ho nejmladší dcera Olga (1891–1978) čelil nejméně dvěma pokusům o otrávení nepřátelskými agenty. V Anglii ho také trápila furunkulóza. V r. 1918 při pobytu v Moskvě se údajně podílel na financování organizátorů francouzsko-eserské skupiny Savinkov-Kaplanová v přípravě atentátu na Lenina. Z toho měl „oplétačky“ s komunisty v našem parlamentu v r. 1924. Po návratu z emigrace v r. 1918 trpěl chronickou nespavostí, která ho provázela po celé funkční období prezidentství. O zdraví pečuje především denním cvičením („sokolováním“ v jeho terminologii, a jízdou na koni – několik hodin denně). Je mu přidělen osobní lékař Adolf Maixner (1877–1957), erudovaný v kladenské nemocnici, zkušený velitel polní nemocnice za války a pozdější vysoký funkcionář Červeného kříže. Ten má k dispozici konsiliáře-internisty, nejprve prof. L. Syllabu a později prof. Pelnáře a chirurga prof. Jiráška. V 71 letech, oslaben mnohaletými tělesnými i psychickými útrapami válečné doby, vážně onemocněl protrahovaně probíhající chřipkou, komplikovanou perikarditidou a tromboflebitidou nohy. Očekával, že zemře, uvažoval o abdikaci na funkci, ale nenašel se vhodný nástupce. Od té doby podstupoval TGM opakované ozdravné pobyty ve Středomoří a rekreaci v Topoľčiankách na Slovensku.

Fatální choroba – mozková arterioskleróza a mrtvice

Po 80. roce prezident hůře vidí, trpí šedým zákalem, knihy mu předčítá osobní tajemnice. Ještě v 83 letech se cítí dobře. V květnu 1934 (84letý) kandidoval na funkci prezidenta již počtvrté. Jeho mozkovou chorobu (popsanou v předchozí kapitole s citacemi K. Čapka) lékaři skrývali, aby plánovanou volbu neohrozili. TGM byl totiž zárukou stability státu. Na veřejnosti si okolí všimá jeho nejisté chůze a slábnoucího hlasu. Při čtení prezidentské přísahy mu okolostojící museli napovídat její sled. Jeho osobní lékař ještě před volbou konstatoval pravostrannou hemiparézu, expresivní afázi (prezident přestal mluvit česky a dorozumíval se raději anglicky), oslepl na levé oko. Vedle ataxie měl i agrafii a nedokázal se podepsat. Mozkové mrtvice se opakovaly v dalších měsících ještě nejméně dvakrát. V 87 letech – necelé dva roky po abdikaci – vznikla počátkem září 1937 další recidiva mrtvice, lokalizovaná v levé hemisféře s vyústěním pod obrazem pravostranné hemiplegie do fatálního zakončení dne 14. září. Profesorské konsilium vedené Pelnářem (Hynek, Weber a Jirásek) diagnostikuje aterosklerotickou obliterující trombangitidu v povodí cév levé mozkové hemisféry, ateromatózu aorty, dilataci levého srdce, hyperpyrexii, pravostrannou bronchopneumonii a počínající plicní edém. Pitvu s balzamizací provedl prof. Šíkl se závěrem: povšechná arterioskleróza, stenózy renálních arterií, staré pozánětlivé srůsty perikardu, dilatace srdce, 2 cysty na ledvinách, cholesterolové a bilirubinové kameny ve žlučníku, tuberkulózní ložisko velikosti třešně v hrotu levé plicce, atrofie pravé ruky. Mozek nebyl pitván z důvodů balzamizace.

Prezidentovy abdikace ze zdravotních důvodů

TGM uvažoval o první abdikaci již v 71 letech po prodělané těžké chřipce v r. 1921. Tehdy se však nenašel vhodný náhradník a prezident na zproštění funkce přestal naléhat.

Podruhé důrazně žádal o abdikaci ještě před 4. volbou, která se udála po recentní mozkové příhodě v jeho 84 letech. Ale i tato abdikace nebyla akceptována pro politické zákulisní machinace (kandidátu Benešovi nebylo ještě zákonem požadovaných 50 let). Tak fungoval hemiparetický a kognitivně alterovaný prezident ještě téměř celý další rok. Definitivní a platnou abdikaci si sám prezident vynutil po další mozkové mrtvici o téměř rok později v prosinci 1935 (ve svých 85 letech), kdy Beneš již splňoval věkovou hranici jako Masarykem doporučený a parlamentem přijatelný kandidát volby. Svě rozhodnutí zdůvodnil takto: „Prezidentský úřad je těžký a odpovědný, vyžaduje proto plné síly. Vidím, že na to nestačím. Proto se vzdávám. Budu se na vás ještě chvíli dívat, jak to vedete...“

Spekulace autora tohoto sdělení „EX POST“ (po více než 70 letech po jeho smrti)

Není pochyb, že osobnost prezidenta byla silná, syntonní a bez neurotických reakcí na zátěže až do jeho vysokého věku. Neměla však abdikace TGM přijít přece již o několik let dříve, jak to sliboval v hovorech s K. Čapkem ve svých 84 letech? Rozpoznal stárnoucí prezident reálné ohrožení bezpečnosti státu po nástupu Hitlera k moci v r. 1933? Tehdy konstatoval 83letý TGM:

„Hitlerovství je třeba čelit vědecky, objektivním rozbořením názorů. Nadávání v novinách není k ničemu. Že by vyhubil národ, toho se neobávám, to by musel každého z nás zabít kladivem. Nevěřím, že by mělo dojít k nové válce...“ Uznal však, že „Hitler je špatný člověk, který může Evropu hodit o 100 let zpět“. Hitlerův *Mein Kampf* četl prý třikrát (předčítala mu ho jeho osobní tajemnice) a tvrdil: „Hitlerismus je nebezpečný, ale dočasný a přechodný jev.“ Ještě před druhou abdikací po osobním rozhovoru s K. Henleinem poznamenal: „Jsem proti jakýmkoliv násilným zásahům proti henleinovcům.“ Hrál v této době roli v jeho uvažování o reálném vývoji budoucnosti našich dějin jeho neodůvodnitelný optimismus, nebo již oslabená psychika při progredující mozkové arterioskleróze? Jak zásadně se TGM v odhadu budoucnosti mýlil ve srovnání s reálně uvažujícím, ale o 35 let mladším Benešem! Ale podobně se mýlili i jiní přední politici vládnoucí tehdejšími demokratickými státy. Chirurg Vahala (1992) se však domnívá, že TGM si do svého pozdního věku zachoval zdravý rozum s přetrvávajícími zájmy o politiku, vědu a umění. Ale název kapitoly o jeho životě poněkud zpochybnil otázkou (Moudrost stáří?).

Tradice opožděného odchodu prezidenta však byla v r. 1935 založena (Kadlec 1991). TGM si však musel svou abdikaci opakovat – až napotřetí – vynutit. I pro státníka by mělo být zásadou „UMĚNÍ ODEJÍT VČAS“. Masaryk to uměl, ale jeho nástupci už ne. Pravidlo včasného odchodu sice mnozí budoucí politici uznávají, pokud jsou duševně a fyzicky zdraví, ale když přijde kritická doba a opravdová nemoc, zvláště dnes tak častá cerebrovasku-

lární, na toto pravidlo SNADNO ZAPOMÍNÁJÍ. Jakou úlohu pro posouzení kompetentnosti prezidentů mohou v budoucnosti sehrát prognózy a nálezy ošetřujících lékařů a nezávislých specialistů z řad psychiatrů a psychologů, bude diskutováno v příštích sděleních. Závěrem lze říci, že TGM i přes pokročilé stáří zůstává spolu s Karlem IV. v povědomí národa největším Čechem v historii (anketa v České televizi „100 největších Čechů“ v r. 2005). Možná i proto, že dobrovolně dokázal odejít včas. Nebo také, že zemřel o rok dříve, ještě před vrcholící politickou krizí a rozkladem státu, který zakládal.

V. EDVARD BENEŠ (1884–1948)

druhý prezident (1935–38 a 1945–48)

V naší historii je často nazýván jako prezident Budovatel a pokračovatel díla T. G. Masaryka, ve světě jako politik evropského formátu a kapitulant v boji s komunismem.

Zmíněna biografie, psychologický profil, patobiografie, průběh zdravotních obtíží, komplikace, cerebrovaskulární choroba a nerozpoznaná postiktální deprese.

Stručná biografie

EB se narodil jako 10. dítě tehdy 44leté matce Anně roz. Benešové, vlastní sestřenicí o tři roky mladšího manžela Matěje Beneše, chalupníka a obchodníka z Kozlan, malé obce nedaleko Kralovic na Rakovnicku. Vystudoval za podpory starších bratrů Václava (1865) a Vojty (1878) vinohradské gymnázium, pražskou filozofickou a právnickou fakultu, byl posluchačem filologie a sociologie i práv také na univerzitách v Paříži, Dijonu, Londýně a Berlíně. Zvládl postupně čtyři jazyky a získal dva doktoráty (filosofie a práv). Živil se jako výpomocný středoškolský profesor (obchodní akademie v Praze) a příležitostný novinář a překladatel z francouzštiny. Ve svých 29 letech se stal soukromým docentem filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity (název habilitační práce: Stranictví), kde se seznámil se svým budoucím vzorem a celoživotním spolupracovníkem prof. T. G. Masarykem. Oženil se po čtyřleté známosti ve svých 25 letech s Annou Vlčkovou (později přejmenovanou dle jeho přání na Hanu). Manželství zůstalo celoživotně bezdětné. Profesionální protihabsburské politice se věnoval od svých 30 let. Emigroval v r. 1915 přes Švýcarsko do Paříže, kde se podílel významnou měrou na vedení čs. zahraničního odboje. Po celý svůj život zůstal frankofilem. Po skončení 1. světové války byl jmenován profesorem sociologie na Karlově universitě a prvním čs. ministrem zahraničí (ve funkci zůstal 17 let!). Byl rovněž přechodně i ministerským předsedou (1921–22). Později byl významným funkcionářem Rady společnosti národů v Ženevě, po určitou dobu i předsedou. Prezidentem republiky byl zvolen ve svých 51 letech (prosinec 1935). Emigroval po mnichovském diktátu podruhé na Západ (1938) a stál v čele druhého exilu od r. 1939 do r. 1945. Po vítězném návratu do ČSR byl v r. 1946 Národním shromážděním opětovně zvolen prezidentem. Abdikoval vynuceně pod politickým nátlakem jako nemocný muž tři měsíce před svou smrtí v r. 1948. Podrobnosti jeho životní dráhy lze najít v řadě monografií, z nichž uvá-

dím v časových odstupech čtyři (pro zdravotnickou problematiku významných): Hitchcock 1948, Kadlec 1991, Kosatík 1993 a Zeman 2000.

Psychologický profil

Po ukončení vysokoškolských studií se EB zajímá o politiku a žije se jako příležitostný novinář a překladatel. Celý život zůstal přesvědčeným demokratickým socialistou, odpůrcem marxistických dogmat, agnostikem, sociálním darwinistou a antifašistou. Simulací kulhání v r. 1914 se mu podařilo vyhnout se vojenské službě. Dle současných historiků a životopisců (Klimek 1992, Hanzal 1994 a Zeman 2000) je EB hodnocen jako vysoce inteligentní, velmi schopná, avšak i rozporuplná osobnost. Z pozitivních rysů jsou zdůrazňovány: politický talent, diplomatické schopnosti, organizační a propagátorské dovednosti, cílevědomost, vysoká kapacita paměti, fanatismus práce, puritánské odmítání svodů života (ostýchavost k ženám, přísná monogamie, abstinence a nekuřáctví). Měl v sobě i skrytý mesiášský komplex – „jsem pro národ nepostradatelný – vyvoleným nástrojem OSUDU“, absolutizoval vlastní úsudek a jeho současníci z doby první republiky viděli v něm osobnost evropské politiky: „tvůrce míru ve střední Evropě a spoluzakladatel nově nabyté svobody“. Dle T. G. Masaryka: bez Beneše a Štefánika by republika nebyla! Jeho političtí odpůrci zdůrazňovali Benešovu přílišnou ctižádostivost, osobní chlad, útočné intrikánství, nevybíravost ve volbě politických prostředků, pedanterii a autokracii, špatnou prozíravost a chyby v odhadování povah svých spolupracovníků i oponentů. Byl sice nakonec úspěšným bojovníkem za demokracii (1939–45), ale nedokázal se vypořádat s intrikami komunistů (1943–48). Nepřátelé v něm viděli „malého muže vzrůstem i malé myslí“ (básník Jelínek, 1994), nebo „podivného starého-mladého muže“ (Hitchcock, 1948). Zklamáný Peroutka jej po r. 1948 dokonce zavrhl: „Dvakrát zklamal národ, a proto je třeba ho z politiky odstranit.“

Národem byl EB nekriticky obdivován jako pokračovatel díla TGM a kvůli odhodlání se bránit (1935–38), pak zatracován za zradu (1938–39), znovu oslavován jako vítěz nad nacismem (1945–47) a definitivně odkázán na politické smetiště jako „buržoazní a reakční prezident“ po r. 1948. Pro Slováky byl nepřijatelný svou koncepcí „československého národa“ a jednotným státem, pro poražené a později i odsunuté Němce jako duchovní strůjce ještě dnes kritizovaných „Benešových dekretů z r. 1945–46“. Podle jiných oponentů zůstal „u vesla“ příliš dlouho (13 let) a nedokázal odejít včas. Také po sametové revoluci pokračují diskuse o historické úloze EB ve vedení republiky. V r. 2004 náš parlament prosadil přes opakované veto Senátu zákon ve znění, že „Edvard Beneš se zasloužil o stát“. Prezident Klaus jej ani nevetoval, ale ani nepodepsal. Rovněž podle o rok později provedené ankety psychologa Klimeše se EB umístil v oblíbenosti našich devíti prezidentů na čestném třetím místě za Masarykem a Havlem.

Patobiografie

EB trpěl od mládí migrénami, později rozpoznávanými lékaři jako Ménièreův syndrom. Jako středoškolák utrpěl

při fotbalu zlomeninu nohy (hrál za juniory Slavie) a byl potrestán za nedovolenou sportovní činnost zhoršenou známkou z mravů. Zůstal po celý život příznivcem plavání, turistiky, lyžování, jízdy na koni a zahrádkaření. Ve svých 46 letech byl jako exponovaný ministr zahraničí (s recidivujícími migrénami, dyspepsií a exhaucí) vyšetřován konsiliem univerzitních lékařů: internistou Syllabou, kardiologem Weberem, neurologem Hennerem, okulistou Kunzem, ORL Přecechtělem a radiology Bašteckým a Polandem se závěrem: nemoc vnitřního ucha a perforace bubínku s Ménièreovým syndromem a spasmofilní diatéza, zvl. CNS. Frustrní neurologický nález nevyklučoval přechozenou malou mozkovou příhodu (Vahala 1992). První „nervové zhroucení“ v r. 1926, dnes klasifikovatelné jako psychosomatická dekompenzace s neschopností vykonávat náročné úkoly, se objevilo jako důsledek dlouholetého psychického vypětí a vyčerpání po náročné politické zátěži. Vyžadovalo u tehdy 42letého EB půlroční odpočinek u Středozemního moře. Po zvolení prezidentem (v 51 letech) pozorovalo jeho okolí změny psychiky definované jako „zdravotní indispozice“. Jeho ošetřujícím lékařem se stal MUDr. A. Maixner, dřívější osobní lékař Masaryka. Ten (spolu s kancléřem Šámalem) dokonce navrhl, aby EB byl dočasně nahrazen ve funkci předsedou vlády Hodžou. V pořadí druhé nervové zhroucení EB se objevilo brzy po jeho vynucené abdikaci po mnichovském verdiktu v říjnu 1938 a pozdější emigraci do Londýna. Exprezident trávil týdny v lůžku (pro méniérské záchvaty) a nechodil. Obtíže jen pozvolna ustupovaly i po příletu do Londýna. Tam se stal jeho osobním lékařem rovněž emigrant MUDr. Oskar Klinger, dřívější internista Borůvkova sanatoria v Praze. Klinger již v květnu 1943 konstatoval u EB mírnou kolísavou arteriální hypertenzi a pseudoneurastenický syndrom při mozkové arterioskleróze.

Komplikace mozkové arteriosklerózy

EB, jenž trpěl vyšším krevním tlakem nejspíše již od r. 1938, prodělal od svých 60 let postupně nejméně 5 mozkových příhod, dnes klasifikovatelných jako TIA (transientní ischemická ataka) nebo později mozkovými infarkty či hemoragiemi. Ty se projevovaly jako přechodné poruchy vědomí neb afázie, později dalšími ložiskovými příznaky jako hemiparézy a poruchy rovnováhy. Nejvýraznější TIA se objevila den před plánovaným odletem EB z Londýna do Moskvy dne 9. března 1945 (prezident ztratil na přechodnou dobu vědomí, přestal vidět, nechodil). Jeho spolupracovníci zpozorovali večer na jeho tváři ochablost (parézu n. facialis). Ministr Feierabend přesvědčoval prezidenta, aby odlet do Moskvy odložil nebo zrušil, neboť jeho indispozice může být „znamením prozřetelnosti“ v očekávání věci pro národ zlých. Prezident však cestu jen o pár dní odložil. Před odletem 17. března měl na letišti pronést projev na rozloučení, ale řeč opět na přechodnou dobu ztratil. Obdobná situace vznikla i o rok později při veřejném projevu v Praze v Obecním domě. Lékař konstatoval opět TIA s přechodnou expresivní afázií. Původně kolísavá hypertenze přešla v trvalou, únava a ochablost vyžadovaly v r. 1946 používání hole při chůzi. Další mozková příhoda se objevila počátkem července 1947, nejspíše podmíněná slunečním úpalem. Již

v této době konstatoval dr. Klinger, že vůle a odolnost EB je značně oslabena. Tato poslední mozková příhoda koincidovala časově s odmítnutím Marshallova plánu Stalinem v Moskvě. Z další mozkové příhody v červenci 1947 se již EB nikdy nezotavil. Lékařské konsilium (dr. Maixner a prof. Jonáš) se tehdy usneslo, že EB není již dále schopen vykonávat svou funkci prezidenta. Ale ten abdikaci jednoznačně (na nátlak manželky?) odmítl se zdůvodněním, že „není nikdo, kdo by ho mohl v této funkci nahradit“. Progrese ischemických změn v mozku vyústila v září 1947 v levostrannou hemiparézu, provázenou centrální obrnou lícního nervu a opakujícími se návaly horka do hlavy se zrudnutím tváře. Reakce tajemníka Smutného: „Musíme být připraveni na všechno.“ Ošetřující lékař dr. Klinger tehdy poznamenal: „Prezident v posledních 4 letech zestárl o 20 let, zhubl o 6 kg, hůře se pohybuje a vyjadřuje. Je to starý, sešlý člověk.“ V tu dobu byl povolán jako další konsiliář internista prof. Hynek, který stanovil, že zprávy nejsou povzbudivé. Stejně i manželka Hana hodnotila stav pesimisticky. Avšak EB již v této době věděl, že ani zdravotní stav jeho politického oponenta K. Gottwalda není dobrý (má lues a trpí alkoholismem) a že ten by mohl zemřít dříve než on sám. Prof. Hynek navrhoval, aby prezident pobýval a odpočíval až do konce roku mimo Prahu a neúčastnil se politického života. EB stále ztrácel na váze, špatně se vyjadřoval, byl často rozrušený a trpěl nespavostí. Po přechodném zlepšení na počátku roku 1948 došlo k další krizi koncem ledna. Proto byl povolán další konsiliář – neurolog prof. Henner. Ten s prof. Hynkem uzavírá, že fatické funkce se dále horší, EB nenachází slova, občas reaguje spastickým smíchem, v písmu se objevují agramatismy, nerozpoznává číslice. Levostranná hemiparéza, zvláště ruky, je výrazná (odpovídá ložiskovým změnám v pravé hemisféře). Intelektuální funkce nebyly údajně narušeny. V polovině února 1948 se u EB objevily další známky postižení mozku, tentokrát postihly centra regulující rovnováhu.

Únorová krize a zdravotní stav prezidenta

Z doby krize lékařské zprávy v archívech neexistují. Prezident je dle okolí pesimistický, má oslabenou vůli, cítí se zcela osamělý, postrádá vlastní strategii, jak reagovat na stupňující se požadavky komunistů. Obává se vypuknutí občanské války a následně i třetí války světové (Kaplan 1993). Ošetřující lékař předává ústně zprávy o zdravotním stavu prezidenta svému příteli-komunistovi na ÚV KSČ Oskaru Fischlovi, přímému podřízenému gen. tajemníka R. Slánského. Ten volí postup, jak EB donutit k podpisu a i k „demisi reakčních ministrů“ – členů vlády. Po skončené krizi (po „vítězném únoru“) se prezident v březnu 1948 přemístil do své vily v Sezimově Ústí, návštěvy značně omezuje a dle Klingerera stále chátrá, jak duševně, tak fyzicky. Má setrvalé vysoký krevní tlak 180–220/120–130 mm Hg. Je vyloučeno, aby vykonával funkci déle než 3 měsíce. To je jedna z posledních zpráv dr. Klingerera. Ten se rozhodl v dubnu 1948 opustit Prahu a emigroval do Anglie. Ošetřování prezidenta přejímá tábořský internista prim. Jelínek a konsiliářem zůstává prof. Hynek a příležitostně i prof. Prusík.

Prezidenta navštěvuje 12. března jeho přítel prof. Václav Černý v doprovodu člena prezidentské kanceláře

J. Koptý. Černý popisuje, že EB vypadá sešle, pohybuje se jako loutka, špatně chodí, má plačtivý hlas, moduluje do vyšších tónů, má hněvivé výbuchy s nenávisť, zlobí se na český národ, z politiků na Fierlingera („bylo by dobře ho pověsit tady na stromě“). Prohlašuje, že komunisté v Praze i v Moskvě mu vždycky lhali. Černý doporučuje, aby EB abdikoval jako poslední jeho gesto odporu vůči KSČ. Podpis již dříve připravené abdikací listiny však oddaluje jeho choť a v Praze i kancléř Smutný. Prezident se vrátil s manželkou do Prahy jen na pohřeb Jana Masaryka. Po návratu jednal v Sezimově Ústí jen krátce s Gottwaldem o podmínkách abdikace, kterou definitivně podepsal až 7. června po zmanipulovaných volbách do parlamentu a po odmítnutí podepsat znění nové, socialistické Ústavy 9. května. Poslední návštěvu přítelkyně paní Posse-Brázdové přijal v srpnu, jen nedlouho před fatálním vyústěním jeho mozkové nemoci. Paní Posse-Brázdová ho neúspěšně přemlouvala k emigraci na léčení do Švýcarska. Byla poslední, která zaznamenala tragické chvíle ještě komunikujícího prezidenta.

Finální a fatální vyústění cerebrovaskulární nemoci EB

Poslední mozková příhoda se odehrála 3 měsíce po abdikacím podpisu dne 12. srpna 1948. Byla provázena pravostrannou hemiplegií, sekundárními epileptickými záchvaty typu GM, arteriální hypertenzí kolem 190–300/100–110 mm Hg a kómatem. Smrt nastala dne 3. září 1948 (ve věku prezidentových 64 let). Ošetřujícími lékaři byli primář Jelínek a prof. Hynek. Kritické poslední týdny života EB jsou zachyceny podrobně v lékařské dokumentaci soukromého archivu prof. Vahaly v jeho monografii společně se spisovatelkou Psůtkovou (1992).

Pitvu na chirurgickém oddělení nemocnice v Táboře provedli prof. Šíkl a doc. Benešová.

Morfologický nálezný svědčil pro pokročilou generalizovanou arteriosklerózu velkých i malých cév a pro nepřímé známky arteriální hypertenze (hypertrofie levého srdce). Pitva mozku (podobně jako u T. G. Masaryka) nebyla pro plánovanou balzamizaci provedena. Zůstává proto otevřené, byla-li příčinou smrti prezidenta čerstvá hemorhagie, či nová ischemie v levé hemisféře.

Nerozpoznaná afektivní porucha

Nerozpoznaná afektivní porucha doprovázela opakované mrtvice v průběhu posledních 4 let života prezidenta. K mentální poruše prezidenta vlivem opakovaných cévních mozkových příhod při těžké arteriální hypertenzi

došlo na základě sekundární afektivní poruchy, v dnešní terminologii známé jako „postiktální deprese“ (post-stroke depression dle americké klasifikace DSM IV či Organická afektivní porucha dle 10. revize MKN). Ta postihuje až 5% pacientů v údobí 3 až 6 měsíců a trvá až 3 léta po iktu, zvláště postihne-li levou hemisféru. Manické epizody korelují spíše s ložisky v oblasti pravé hemisféry (Robinson a Starostčín, 1990; Gainotti et al. 2002). Prezident měl nejspíše ložiska v obou hemisférách s převahou v levé. V době nemoci EB neexistovala žádná účinná léčba této afektivní poruchy. Avšak komunisté využili prezidentovy choroby v době únorové krize, kdy s ním jednali jako s nemocným člověkem, oslabeným nejen strukturálním poškozením CNS, ale i následnou afektivní poruchou. Strídaly se u něj dle svědků nápadné výkyvy nálady, které oslabovaly jeho rozhodovací schopnosti, a to v neprospěch demokratické opozice a druhotně i celého národa. Nemoc EB tak usnadnila nástup komunistické diktatury a pomohla tak legalizovat faktický puč ústavními prostředky (tj. přijetím demise opozičních ministrů). Prezident nejspíše chyboval i ve svém dřívějším uvažování, a to svým odmítáním (ještě v r. 1947) včas abdikovat. V době, kdy se cítil ještě poměrně zdravý (v exilu r. 1942), píše: „Dobrý politický demokratický vůdce má být plně fyzicky a duševně zdravý. Demokratická potřeba vyžaduje od politického vůdce stálou rozvahu, klid, trpělivost a při tom tolik práce, píle a politického úsilí, jaké člověk nezdravý nikdy nemůže poskytnout. A tak nedostatek fyzického a nervového zdraví vždy ovlivňuje činnost každého člověka ... Proto se mají demokratické politiky natrvalo účastnit lidé s dobrým zdravím, a onemocní-li vážněji, mají z politického vedení včas odejít (Beneš, 1948).

Jak poznamenal v exilu bývalý osobní tajemník prezidenta a oběť únorového puče Prokop Drtina (1982), největší tragika Benešova velkého podílu na moderní české historii spočívá v tom, že nezemřel o 7 měsíců dříve. Kdyby ho smrt zastihla v únoru nebo ještě před únorem 1948, byl by jeho úžasný životní odkaz znamenal jednotlý, čistý, důsledný a neposkrvněný štít boje za národ, svobodu a demokracii.

Afektivní poruchy EB, vznikající v letech 1945–1948 v souvislosti s opakovanými mozkovými mrtvicemi, byly podrobně a výstižně zachyceny v memoárech řady politiků a publicistů, stýkajících se v tehdejší době s prezidentem. Jejich deskripce v souvislosti s Benešovou vysokou politikou se stala podkladem doktorandské práce politologa Jana Bureše (2004) s výstižným titulem, který nepotřebuje další komentář „Národní neštěstí nebo osobní tragédie?“ Měla by být mementem pro každého, kdo se za 3 roky účastní voleb prezidenta, budou-li veřejnou záležitostí. Případně i pro kandidáta na funkci jeho osobního lékaře.

LITERATURA

T. G. Masaryk:

1. Čapek K. Hovory s T. G. Masarykem. Praha: Čs. spisovatel; 1990. Doslov M. Podhorský.

2. Herben J. T. G. Masaryk – život a dílo prezidenta osvoboditele. Praha: SFINX; 1938.
3. Kadlec V. Podivné konce našich prezidentů (T. G. Masaryk, str. 18–24) Hradec Králové: Kruh; 1991: 327.

4. Klimeš J. Naši prezidenti (anketa 99 náhodně vybraných osob). Psychologie dnes 2005; 4.
5. Kosatík P. Osm žen z Hradu (Charlotta G. Masaryková). Praha: Mladá fronta; 1993: 12–70.

6. Machovec M. Tomáš G. Masaryk. Praha: Melantrich; 1968.
7. Nejedlý Z. T. G. Masaryk, Praha: Melantrich; 1931–37 (5 svazků).
8. Pacner K. Utajené nemoci prezidentů. Magazín DNES, LN 9. leden 1997: 12–34.
9. Psůtková Z, Vahala Z. Nám vládli nemocní? Naši první prezidenti očima medicíny. Liberec: King – J. Král, PRÁH; 1992: 33–64 (TGM).
10. Skála J. Devět mých prezidentů. In GEN, Česká televize, Praha 1996 (dokument) a osobní sdělení jmen autorovi v r. 1997.
11. Soubigou A. Tomáš Garrigue Masaryk (český překlad z francouzštiny) Praha – Litomyšl: Paseka; 2004: 363–365.
12. Syllaba J. Mé vzpomínky na prezidenta T. G. Masaryka. Maxdorf; 1997.
13. Vojtěchovský M. Čím stonali mocní ve 20. století. Čes a slov Psychiat 2009; 105 (6–8): 297–303.
14. Wikipedie, otevřená encyklopedie. T. G. Masaryk. http://cs.wikipedia.org/wiki/T._G._Masaryk; 2010.
- Edvard Beneš:**
1. Beneš E. Demokracie dnes a zítra. Praha: Nakl. ČIN; 1948: 261.
2. Bureš J. Národní neštěstí nebo osobní tragedie? Sborník Masarykova ústavu AV ČR; 2004.
3. Černý V. Paměti III. 1945–1972. Praha; 1992 (cit. dle Zemana, 2000: kapitola Loučení).
4. Drtina P. Československo, můj osud II. Toronto: Sixty-Eight Publishers; 1982: 639.
5. Gainotti G, Mc Nemara C. Determinants and consequences of post stroke depression. Curr Opin Neurol 2002; 15: 85–89.
6. Hanzal J. Edvard Beneš. Praha; 1994.
7. Hitchcock EB. Zasloužil jsem život míru. Životopis E. Beneše. Praha: Nakl. Podroužek; 1947.
8. Jelínek I. Jablko se kouše. Praha; 1994: 327.
9. Kadlec V. Podivné konce našich prezidentů. Hradec Králové: KRUH; 1991: 32–58 a 103–147.
10. Kaplan K. Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v r. 1948. Praha; 1993: 84.
11. Klimek A. Zrození státníka. 1992.
12. Klimeš J. Naši prezidenti. Anketa 99 náhodně vybraných osob. Psychologie dnes 2005; 4.
13. Kosatík P. Osm žen z hradu. Praha? Mladá fronta; 1992: 74–137.
14. Peroutka F. Deníky, dopisy, vzpomínky. Praha: 1995: 136–137 (cit. dle Zemana 2000).
15. Posse-Brázdová A. Tajné dopisy z Prahy. Praha: nakl. Společnosti Edvarda Beneše; 1994: 14–15.
16. Psůtková Z, Vahala Z. Nám vládli mocní? Hradec Králové: King PRÁH; 65–97.
17. Robinson RG, Starkstein SE. Current research in affective disorder following stroke. J Neuropsychiat Clin Neurosci 1990; 9: 1–14.
18. Smutný J. Svědectví prezidentova kancléře. Praha; 1996: 26–27.
19. Wikipedie, otevřená encyklopedie. Edvard Beneš. http://cs.wikipedia.org/wiki/Edvard_Bene%C5%A1; 2010.
20. Wikipedia, the free encyclopedia. Post stroke depression. http://en.wikipedia.org/wiki/Post_stroke_depression; 2009.
21. Zeman Z. Edvard Beneš. Politický životopis. Praha: Mladá fronta; 2000.

recenze

Stanislav Kratochvíl

KLINICKÁ HYPNÓZA

Praha : Grada Publishing, 2009, 3., aktualiz. a rozš. vyd., 304 s.

V roce 2009 vyšla ve svém již třetím, doplněném a aktualizovaném vydání publikace *Klinická hypnóza* významného kroměřížského psychoterapeuta profesora Stanislava Kratochvíla. Pracovaná monografie našeho nejznámějšího klinického i experimentálního hypnotizéra je určena zejména lékařům a klinickým psychologům, kteří chtějí využívat hypnózy při léčbě svých pacientů. Od prvního vydání v roce 1990 byla tato publikace vždy rych-

le vyprodána. Autor se však nespokojil s možnými dotisky předešlého vydání a třetí vydání významně rozšířil a doplnil o nové poznatky. Zasloužený výklad je zaměřen hlavně na praktické provádění hypnoterapie – součástí jsou konkrétní návody a příklady formulace terapeutického vedení včetně hypnotizačních a terapeutických sugescí. Monografie se dá pokládat za povinnou literaturu pro každého hypnoterapeuta a velmi užitečnou pro psychiatry, psychology i lékaře somatických oborů. Moudrost, nadhled, konkrétní a praktické zaměření lze cítit na každé straně publikace. Je navíc vzorem, ostatně jako všechny knihy autora, jak psát dobrou